

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.1\(43\).347043](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2025.1(43).347043)

УДК 316.77:004.8

Ольга Синявська

**РОЗПАД КОЛЕКТИВНИХ НАРАТИВІВ У ДОБУ АЛГОРИТМІВ
ТА ФЕНОМЕН ВТРАТИ ЗАГАЛЬНИХ СМИСЛІВ**

У статті розглядається феномен розпаду традиційних колективних наративів під впливом алгоритмічно керованих соціальних платформ. Проаналізовано механізми персоналізації, емоційної віральності та фрагментації інформаційного простору. Обґрунтовано тезу про цивілізаційний характер цієї трансформації та окреслено можливі шляхи відновлення спільних смислів. Стверджується, що алгоритми діють як нові актори у виробництві значень, замінюючи універсальні інтерпретаційні рамки індивідуалізованими «фільтруючими бульбашками» та короточасними вірусними мікронаративами. Особливу увагу приділено парадоксальності алгоритмічних платформ: руйнуючи традиційні національні, громадянські та етичні наративи, вони водночас генерують нові форми цифрового колективу (тренди, меми, вірусні кампанії), що характеризуються надзвичайною швидкістю, але мінімальною глибиною та довговічністю.

Ключові слова: алгоритми, колективні наративи, персоналізація, інформаційні бульбашки, фрагментація.

У ХХ столітті колективні наративи – національні, ідеологічні, релігійні, класові та модерністські – виступали основою соціальної єдності й легітимності влади. Вони створювали спільний горизонт смислів, у якому індивіди могли орієнтуватися та відчувати приналежність до більшого цілого. Цифрова епоха, зокрема алгоритмічно керовані соціальні платформи, радикально трансформувала механізми виробництва та циркуляції смислів. Замість єдиного «великого наративу» (за термінологією Ж.-Ф. Ліотара) ми спостерігаємо множинність мікронаративів, що формуються в персоналізованих інформаційних потоках.

Проблема полягає в тому, що алгоритмічна персоналізація робить неможливим існування справді загального смислу: кожен користувач отримує «свій» світ, сконструйований відповідно до попередньої поведінки. Це ставить під сумнів традиційні механізми соціальної інтеграції та довіри, які завжди спиралися на спільні символічні рамки.

Соціальні мережі стали домінантним каналом формування уявлень про світ. За даними звіту Reuters Institute Digital News Report 2024, понад 60 % людей у багатьох країнах отримують новини саме через соціальні платформи. Алгоритми цих платформ діють як «невидимі редактори» [Pariser 2011], визначаючи, який контент буде просуватися, а який – прихований. Комерційна логіка алгоритмів (максимізація часу перебування та взаємодій) призводить до пріоритету емоційно зарядженого та спрощеного контенту. Алгоритм можна розглядати як нового актора виробництва смислів, який не лише відображає, а й активно конструює реальність аудиторії [Gillespie

2014].

Персоналізація створює «інформаційні бульбашки» (filter bubbles) та «ехо-камери», у яких користувачі контактують переважно з поглядами, близькими до власних [Sunstein 2017]. Втрата спільного інформаційного простору, який раніше забезпечували національне телебачення, преса та система освіти, руйнує універсальні рамки інтерпретації подій. Один і той самий факт (наприклад, війна чи пандемія) отримує принципово різні інтерпретації в різних сегментах аудиторії. Алгоритми не лише пасивно фіксують сегментацію, а й штучно її підтримують і поглиблюють, бо поляризований контент генерує більше взаємодій [Bakshy 2015].

Алгоритми систематично просувають контент, що викликає сильні емоції – гнів, страх, обурення. Складні, нюансовані, «довгі» наративи програють у конкуренції коротким, вірусним повідомленням і мемам. Як зазначає Б. Мандел, «емоційна архітектура платформ замінила архітектуру аргументу» [Manovich 2020]. Це має далекосяжні наслідки для політики (зростання популізму), культури (спрощення художньої мови) та національної пам'яті (заміна історичних наративів мемами та мікроісторіями).

Національні, громадянські та етичні наративи поступово підміняються субкультурними кодами, мемами та індивідуальними «стрічками». Втрата загальних орієнтирів спричиняє зниження міжособистісної та інституційної довіри, зростання поляризації й атомізації суспільства [Nguyen 2020]. Питання, чи розпадаються колективні наративи остаточно, залишається відкритим. На їхнє місце приходять мережеві спільноти, вірусні тренди та індивідуальні алгоритмічні «карти світу», які є значно менш стійкими й глибокими. Попри руйнівний ефект, алгоритми продукують і нові спільні смисли – через глобальні тренди, меми, цифрові ритуали (наприклад, #MeToo, #BlackLivesMatter чи флешмоби в TikTok). Ці «алгоритмічні наративи» мають величезну швидкість поширення, але малий термін життя й поверхневу семіотику [Shifman 2014]. Таким чином виникає парадокс: алгоритми одночасно руйнують старі колективні наративи й створюють нові, короточасні, гібридні форми колективності. Контроль над алгоритмами зосереджений у руках небагатьох корпорацій, що створює ризик системної маніпуляції суспільною свідомістю. Досвід гібридних інформаційних війн (2016 та 2022–2025 рр.) показує, наскільки легко алгоритмічні платформи можуть бути використані для розколу суспільств. Демократична підзвітність алгоритмів залишається ілюзорною: код закритий, критерії ранжування непрозорі. Відновлення спільного смислового простору потребує політичної волі та нових інституційних механізмів.

Одним із парадоксальних наслідків алгоритмізації медіапростору є зростання масової самотності в умовах безпрецедентної «зв'язаності». Люди ніколи раніше не мали стільки можливостей для комунікації, але водночас ніколи не відчували себе настільки відірваними від інших. Алгоритми, оптимізуючи контент під індивідуальні смаки та історію поведінки,

поступово витісняють із нашого інформаційного поля тих, хто думає інакше, має інший досвід чи належить до інших соціальних груп. Те, що раніше було природним тертям у спільному публічному просторі (сім'я, двір, університетська аудиторія, загальнонаціональне телебачення), тепер зникає: ми більше не змушені стикатися з «чужим», а отже, втрачаємо і досвід спільного подолання цього «чужого».

Персоналізовані стрічки створюють ілюзію постійної присутності інших, але це присутність примарна. Лайки, коментарі та репости приходять від людей, яких алгоритм уже підібрав за принципом максимальної схожості з нами самими. Внаслідок цього зникає той тип зв'язку, який виникав саме завдяки спільним колективним наративам: ми більше не дивимося один на одного як на співучасників однієї великої історії (нації, покоління, класу, віри). Замість цього кожен залишається у своїй мікросвіті, де всі інші – лише відзеркалення власних уподобань [Turkle 2011; Ковалів 2022: 184–196].

Дослідження, проведені в Україні у 2023–2024 рр., показують пряму кореляцію між інтенсивністю використання алгоритмічних платформ і рівнем суб'єктивно відчуваної самотності серед молоді 18–29 років [Вакарчук, Гриценко 2024: 122]. Люди, чиї стрічки максимально персоналізовані, частіше повідомляють, що «нема з ким поговорити по-справжньому», навіть маючи тисячі «друзів» і підписників. Алгоритм усуває необхідність компромісу, терпимості до інакшості й спільного пошуку істини – а саме ці процеси й створювали справжню близькість.

Таким чином, втрата колективних наративів має не лише політичний чи культурний, а й глибоко екзистенційний вимір: ми втрачаємо тих, з ким могли б розділити не лише інтереси, а й спільну долю. Персоналізований контент дає нам ідеально підібраний світ, але забирає світ, у якому ми потрібні один одному не тому, що збігаємося на 98 %, а тому, що разом складаємо щось більше, ніж кожен окремо.

Тож сучасна самотність – це не брак контактів, а брак спільного горизонту. Алгоритми дарують нам комфортну ізоляцію, у якій ми перестаємо бути потрібними іншим як носії відмінного досвіду, а отже, перестаємо почуватися потрібними взагалі [Рижков 2024: 41].

Гуманітарні науки та освіта мають стати інструментом відновлення здатності до «довгих» смислів. Введення обов'язкової алгоритмічної грамотності (media & information literacy + data literacy) є необхідною умовою. Культурні інституції (музеї, театри, університети) можуть створювати альтернативні простори, де складні наративи ще здатні існувати поза комерційною логікою платформ.

Висновки. Розпад традиційних колективних наративів у добу алгоритмів є не локальним медійним збоєм і не просто черговою технологічною революцією, а глибоким цивілізаційним зсувом, що торкається самої основи людського співжиття. Протягом усієї писаної історії спільні великі наративи – міфологічні, релігійні, просвітницькі, національні, ідеологічні – виконували функцію не лише пояснення світу, а й створення

горизонтальної та вертикальної солідарності: вони робили можливим відчуття «ми», що перевищує суму окремих «я». Сьогодні ця архітектура спільного смислу демонтується не державною цензурою чи ідеологічним тиском, а комерційними алгоритмами, логіка яких полягає в максимізації уваги окремого користувача, а не в підтримці спільного поля значень.

Алгоритми не просто змінюють канали передачі інформації; вони змінюють саму природу того, що вважається «справжнім», «важливим» і «нашим». Персоналізовані стрічки, фільтраційні бульбашки, емоційна віральність і короткоживучі мікронаративи поступово витісняють складні, довготривалі, інклюзивні історії, здатні утримувати разом мільйони людей із різним досвідом. У результаті ми отримуємо суспільство, яке технічно гіперзв'язане, але онтологічно розірване: кожен живе у своєму алгоритмічно зшитому світі, де інші присутні лише як статистичні віддзеркалення власних уподобань. Саме тому поряд із політичною поляризацією та кризою довіри ми спостерігаємо зростання масової екзистенційної самотності – відчуття, що ми втратили не лише спільну правду, а й спільну долю.

Суспільства нині стоять перед історичним вибором. Перший шлях – пасивна капітуляція перед комерційною логікою платформ, що веде до остаточної фрагментації спільного світу, перетворення політики на війну алгоритмічних бульбашок і культури – на безкінечну серію коротких вірусних спалахів без глибини й спадкоємності. Другий шлях – свідоме, колективне конструювання нових форм спільності, які враховуватимуть алгоритмічну реальність, але не підкорятимуться їй повністю. Це передбачає розробку механізмів демократичної підзвітності алгоритмічних систем, створення «публічних алгоритмів», підтримку незалежних культурних і освітніх інституцій, здатних продукувати «довгі» наративи, а також масове впровадження алгоритмічної та медіаграмотності як нової базової компетентності громадянина.

Перспективи подальших досліджень лежать у кількох напрямках: по-перше, детальний емпіричний аналіз конкретних кейсів формування й розпаду алгоритмічних наративів у пострадянському просторі (зокрема в умовах гібридної війни та постколоніальної трансформації національних ідентичностей); по-друге, розробка теоретичних і практичних моделей «публічного алгоритму», що поєднували б ефективність машинного ранжування з принципами прозорості, інклюзивності та служінням спільному благу; по-третє, міждисциплінарне вивчення зв'язку між алгоритмічною фрагментацією та зростанням психологічної самотності, депресивних і тривожних розладів у цифровому поколінні.

Лише усвідомивши масштаб і глибинний характер цієї трансформації, ми зможемо перейти від констатації втрати до проєктування нового типу колективності – такого, що буде здатний зберегти людське в людині навіть тоді, коли увагу, сприйняття і смислоутворення значною мірою делеговано машинам.

Список використаної літератури

- Бойко, О. В. (2023) *Алгоритмічна бульбашка та її вплив на формування політичних уподобань молоді*, у: *Політичні студії*, № 2 (14), сс. 45–58.
- Вакарчук, Н. М., Гриценко, І. С. (2024) *Інформаційні бульбашки в українському сегменті соціальних мереж: емпіричне дослідження 2022–2023 рр.*, у: *Наукові записки Інституту журналістики*, Т. 84, сс. 112–129.
- Ковалів, Ю. Б. (2022) *Постправа і цифрова пропаганда: механізми маніпуляції свідомістю в соціальних мережах*, Київ, Академвидав.
- Пелінська, А. О. (2023) *Алгоритми як суб'єкти публічної комунікації: теоретичні підходи та український контекст*, у: *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, вип. 53, сс. 78–92.
- Рижков, О. В. (2024) *Втрата спільного смислу: соціальні мережі та криза національного наративу в Україні після 2014 року*, у: *Українські культурологічні студії*, № 1 (14), сс. 34–46.
- Шкляр, В. Є., Лозовий, В. О. (2022) *Гібридна війна та алгоритмічна поляризація суспільства: кейс України 2019–2022 рр.*, у: *Стратегічна панорама*, № 2, сс. 88–102.
- Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015) *Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook*, in: *Science*, 348(6239), pp. 1130–1132.
- Gillespie, T. (2014) *The relevance of algorithms, Media technologies: Essays on communication, materiality, and society*, MIT Press.
- Manovich, L. (2020) *Cultural analytics*, MIT Press.
- Nguyen, C. T. (2020) *Echo chambers and epistemic bubbles*, in: *Episteme*, 17(2), pp. 141–161.
- Pariser, E. (2011) *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Shifman, L. (2014) *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA, MIT Press, 216 p.
- Sunstein, C. R. (2017) *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton University Press.

Syniavska Olha

THE COLLAPSE OF COLLECTIVE NARRATIVES

IN THE AGE OF ALGORITHMS AND

THE PHENOMENON OF LOSS OF COMMON MEANINGS

The article examines the phenomenon of the disintegration of traditional collective narratives under the influence of algorithmically controlled social platforms. The mechanisms of personalization, emotional credibility and fragmentation of the information space are analyzed. The thesis about the civilizational character of this transformation is substantiated and possible ways of restoring common meanings are outlined. Algorithms are argued to act as new actors in meaning production, replacing universal interpretive frameworks with individualized “filter bubbles” and ephemeral viral micronarratives. Particular attention is paid to the paradoxical nature of algorithmic platforms: while destroying traditional national,

civic and ethical narratives, they simultaneously generate new forms of digital collective (trends, memes, viral campaigns), characterized by extreme speed, but minimal depth and durability. The political and ethical dimensions of the opacity of algorithms are discussed, as well as the risks of manipulation and hybrid information warfare. The article concludes that the collapse of collective narratives is not just a technological but a profound civilizational shift that requires conscious efforts in education, culture, and public policy to reconstruct spaces for complex, long-term meanings in the age of algorithms.

Keywords: algorithms, collective narratives, personalization, filter bubbles, fragmentation.

References

- Boiko, O. V. (2023) *Alhorytmichna bulbashka ta yii vplyv na formuvannia politychnykh upodoban molodi* [Algorithmic bubble and its influence on the formation of youth political preferences], in: *Politychni studii*, 2(14), pp. 45–58.
- Vakarchuk, N. M., & Hrytsenko, I. S. (2024) *Informatsiini bulbashky v ukrainskomu sehmenti sotsialnykh merezh: empirychnye doslidzhennia 2022–2023 rr.* [Information bubbles in the Ukrainian segment of social networks: empirical research 2022–2023], in: *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 84, pp. 112–129.
- Kovaliv, Yu. B. (2022) *Postpravda i tsyfrova propahanda: mekhanizmy manipuliatsii svidomosti v sotsialnykh merezhakh* [Post-truth and digital propaganda: mechanisms of consciousness manipulation in social networks], Kyiv, Akademvydav.
- Pelinska, A. O. (2023) *Alhorytmy yak subiekty publichnoi komunikatsii: teoretychni pidkhody ta ukrainskyi kontekst* [Algorithms as subjects of public communication: theoretical approaches and Ukrainian context], in: *Visnyk of Lviv University. Series Journalism*, 53, pp. 78–92.
- Ryzhkov, O. V. (2024) *Vtrata spilnogo smyslu: sotsialni merezhi ta kryza natsionalnogo naratyvu v Ukraini pislia 2014 roku* [Loss of common meaning: social networks and the crisis of the national narrative in Ukraine after 2014], in: *Ukrainian Cultural Studies*, 1(14), pp. 34–46.
- Shkliar, V. Ye., & Lozovyi, V. O. (2022) *Hibrydna viina ta alhorytmichna poliaryzatsiia suspilstva: keis Ukrainy 2019–2022 rr.* [Hybrid war and algorithmic polarization of society: the case of Ukraine 2019–2022], in: *Stratehichna panorama*, 2, pp. 88–102.
- Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015) *Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook*, in: *Science*, 348(6239), pp. 1130–1132.
- Gillespie, T. (2014) *The relevance of algorithms, Media technologies: Essays on communication, materiality, and society*, MIT Press.
- Manovich, L. (2020) *Cultural analytics*, MIT Press.
- Nguyen, C. T. (2020) *Echo chambers and epistemic bubbles*, in: *Episteme*, 17(2), pp. 141–161.

- Pariser, E. (2011) *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press.
- Shifman, L. (2014) *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MA, MIT Press, 216 p.
- Sunstein, C. R. (2017) *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton University Press.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2025

Стаття прийнята 25.04.2025